

AGRESJA DZIECI I MŁODZIEŻY A POSTAWY RODZIELSKIE

Problem agresji jest dziś zjawiskiem wszechobecnym i niestety przybierającym na sile. Agresja nagminnie pojawia się w domach rodzinnych, w szkole, na ulicy i w społeczeństwie. Dotyka ona ludzi w każdym wieku i o każdej profesji. Agresorami są (bez względu na płeć) ludzie z podstawowym, średnim i wyższym wykształceniem. Ofiarami zaś są dzieci, młodzież, kobiety, mężczyźni, ludzie starsi a niekiedy i zwierzęta.

Bardzo często ofiarami agresji i przemocy ze strony dorosłych stają się dzieci i młodzież. Zaskakującą i niepokojącą sytuacją jest zjawisko, w którym to niestety małoletni, wręcz dzieci stają się sprawcami brutalnych ataków na rówieśników i osoby dorosłe.

Podłożem agresji jest wiele płaszczyzn. Ma ona swoje źródła w dehumanizacji życia, zaniku wartości i wypaczonych wzorach. Pozostaje w ścisłym związku z funkcjonowaniem rodziny i szkoły. Podstawowy i chyba najważniejszy wpływ na zachowanie dziecka ma dom rodzinny. Może być on pozytywny i prowadzić do wykształcenia u dziecka pożądanых nawyków, zachowań, postaw. Może również negatywnie oddziaływać na rozwój dziecka, doprowadzając do zachowań niepożądanych i społecznie szkodliwych. Rodzina jest enklawą, która trudno otwiera się na pomoc z zewnątrz, a jeszcze trudniej chce mówić o tych problemach. Najczęściej przyjmuje ona pomoc w rozwiązywaniu problemu ale nie dopuszcza do dotarcia do jego źródeł. Taka pomoc rodzinom jest pozorna – łagodzi tylko problem ale go nie likwiduje. Z kolei szkoła jest tym miejscem gdzie uwidaczniają się nie rozwiązane konflikty rodzinne, frustracje dzieci i młodzieży, agresywne zachowania.

Wobec narastającej agresji i przemocy dzieci i młodzieży w społeczeństwie a także ich skutków, nikt nie może już pozostawać obojętny. Zachowania takie mają swoje podłoże, pojawiają się z jakiegoś powodu i coś demonstrują. Najwyższa pora, żeby poznawać ich przyczyny i skutecznie zapobiegać. Agresja w szkole jest niestety zjawiskiem powszechnym, narastającym i bardzo niepokojącym. Stwarza duże problemy nauczycielom i uczniom. Coraz częściej poszukuje się dziś pomocy w radzeniu sobie z tym zjawiskiem.

Zagadnienie nie jest bardzo złożone. Na ten temat przeprowadzono szereg badań, wypowiadają się psycholodzy z różnych krajów. Zdaniem Fritza Redla – amerykańskiego psychologa, aktywnego poszukiwacza programów interwencyjnych w sytuacji agresji mającej miejsce w szkole, mamy do czynienia z trzema rodzajami agresji u uczniów:

1. Agresja frustracyjna – przeniesiona z domu rodzinnego. Dziecko przeżywa gniew, złość, odrzucenie po konflikcie z rodzicami w domu, wybucha dopiero w szkole. Atakuje kolegów, nauczycieli, choć to nie oni są powodem tych emocji. Nie powinni oni odbierać tego jako osobistą zniewagę, ale dzieje się inaczej.

Nie rozumiejąc sytuacji, w której znalazł się agresor, powodują pogłębienie konfliktu, który przybiera coraz szersze kręgi osób.

2. Drugi rodzaj agresji dotyczy środowiska szkolnego. stanowi reakcję ucznia na sytuacje, które wydarzyły się właśnie w tym środowisku. Dotyczą one sytuacji konfliktowych dziecka w relacjach z rówieśnikami i nauczycielami.

3. Trzeci rodzaj agresji może być odreagowaniem stanu wewnętrznego dziecka. Skoncentrowane na własnych myślach, marzeniach, przeżyciach reaguje agresywnie, bo coś [przebiega nie po jego myśli. Atakuje bez powodu – często nie potrafi wyjaśnić dlaczego?

Na szerszą uwagę zasługują dwa pierwsze rodzaje agresji, którym poświęcę więcej uwagi. Rodzinne uwarunkowania agresji dzieci w szkole badało wielu pedagogów i psychologów. Zwykle badaną grupę stanowiły rodziny oraz dzieci ze szkół podstawowych, które przejawiały zachowania agresywne w szkole.

Z badań wynika, że dzieci te doświadczyły w domach rodzinnych niewłaściwych postaw rodzicielskich takich jak:

- nadmiernych wymagań,

- odrzucenia,
- bagatelizowania problemów dziecka (przecież to głupie, w czym widzisz problem, co za problem...),
- unikania (pomogę Ci później, przyjdź potem, nie widzisz, że jestem zajęty...).

Badani rodzice małych agresorów byli zwolennikami autorytarnych metod wychowawczych. Większość z nich dla wymuszenia posłuszeństwa stosowała kary cielesne, ograniczała przyjemności (spotkania z kolegami, oglądanie TV), stosowała presję psychiczną – porównywania, odwoływania się do lepszego brata, siostry, koleżanki... Dzieci te stłumione w domu perspektywą kary, niedoścignionych wzorców, stają się agresywne w szkole. Można powiedzieć, że odreagowują frustracje.

Postawy wychowawcze rodziców, cechy osobowościowe ojca i matki mają niebывały wpływ na formowanie osobowości agresywnej dziecka. Wyróżnia się kilka typów osobowości ojców i matek, które kreują negatywne emocjonalne funkcjonowanie dziecka.

Wśród typów ojców, którzy pełnią patogenną rolę, wymienia się:

1. Postawę ojca rygorystycznego, który nadmiernie egzekwuje stawiane dziecku wymagania. Nie bierze pod uwagę możliwości dziecka. Dziecko nie radząc sobie z taką sytuacją staje się nadmiernie nerwowe, pobudliwe, zahamowane (zamknięte w sobie), skłonne do stanów lękowych i ucieczki w choroby.
2. Postawę ojca „groźnego”, który to wykazuje wrogość i nienawiść do swoich dzieci. Taka postawa jest charakterystyczna w rodzinach alkoholików.
3. Postawa ojca nieobecnego, który nie angażuje się w wychowanie dzieci, wykazuje brak zainteresowania ich sprawami, jest mało stanowczy, bierny, chwiejny w swoich decyzjach.

Natomiast wśród postaw patogennych matek wyróżnia się:

1. Matki nieszczęśliwe – to kobiety rozczarowane swoim małżeństwem, życiem (...miało być inaczej,
2. a jest ...). Najczęściej są smutne i zgorzkniałe. Nic je nie cieszy. Niektóre przelewają wszystkie uczucia na dziecko, stając się nadmiernie opiekuńcze (patrzą na dziecko „sercem”) lub podrzucają je. Jedna i druga postawa działa niekorzystnie na wrażliwość emocjonalną dziecka.
3. Matki nie kochające, nie troszczą się o dzieci. Pod byle pretekstem „podrzucają” je rodzicom lub krewnym. Często je biją i upokarzają. Nie poświęcają dzieciom czasu na zabawę, pomoc w lekcjach i nie interesują się ich postępami w nauce. Dzieci tych matek czują się odrzucone, niechciane, nieszczęśliwe, pozbawione poczucia bezpieczeństwa.
4. Matki nerwowe, często przemęczone pracą, nie znajdują czasu dla siebie i rodziny. Są drażliwe, wybuchowe i zmienne w nastrojach. Dzieci czują się odrzucone, załknięte, wycofujące się z kontaktów z matką.
5. Matki lękliwe, nadmiernie opiekuńcze i skrupulatne. Rozwiązują za dzieci wszystkie problemy. Nadmiernie je kontrolują, wyręczają w pracach i za nie myślą. Nie doceniają możliwości dzieci i nie dają im szans na usamodzielnienie się. Dzieci tych matek nie są samodzielne, często nie dojrzewają do podejmowania decyzji adekwatnych do ich wieku, nie są pewne w swoich działaniach.
6. Matki autokratyczne, wymagają od dzieci bezwzględного posłuszeństwa i podporządkowania się ich woli. Nieustannie sterują dzieckiem, wiedzą lepiej co dla nich jest ważne. Hamują fizyczny i psychiczny rozwój dziecka. Dziecko emocjonalnie nie może „dojrzewać”, panicznie boi się matki, czuje się od niej zależne. Każde niepowodzenie wywołuje, u dzieci tych matek zagrożenie.
7. Matki pedantyczne SA drobiazgowo, bawią się w szczegóły, nieustępliwe, narzucają dzieciom zbyt wysokie wymagania. Dzieci, które nie mogą sprostać ich wymaganiom, są narażone na odrzucenie, utratę miłości. W związku z tym, każde niezaspo-

kojone oczekiwanie matki może być bardzo silnym negatywnym przeżyciem dla dziecka.

Pojawia się jeszcze nowy typ matek, który kształtuje potrzeba obecnych czasów. W obiegowym języku zwane są one „matkami Włoszkami”, czyli są to wszystkie te matki, które wyjeżdżają do pracy za granicę. Pozostawiają one dzieci pod opieką krewnych, starszego rodzeństwa i wyjeżdżają na kilka miesięcy do pracy za granicę. Zarobione pieniądze są rekompensatą za rozłąkę i nie uczestniczenie w wychowaniu dzieci. Często, żeby zagłuszyć sumienie, po powrocie do kraju, nadmiernie obdarowują dzieci prezentami, są uległe, spełniają wszystkie zachcianki. Dzieci tych matek czują się opuszczone, nie mają odpowiedniego wsparcia, kierują się zachciankami i potrzebami danej chwili, nie radzą sobie z emocjami. Często wchodzą w konflikty z rówieśnikami lub są im nadmiernie uległe. Wagarują, unikając w ten sposób problemów szkolnych.

Preferowanymi postawami ojców i matek w kształtowaniu prawidłowych relacji w domu rodzinnym są:

- współdziałanie, czyli pomoc rodziców w wyznaczaniu potrzeb dziecka, rozwiązywaniu problemów, kształtowaniu jego postaw oraz dążeń,
- akceptacja, czyli przyjęcie dziecka, jego dążeń, osiągniętych wyników takimi jakimi są z dozą kontroli i ewentualnym pokazywaniem innych możliwości i rozwiązań,
- uznawanie swobody w ramach bezpiecznego terytorium,
- aktywność w działaniach dziecka – dziecko – ma prawo do nieprecyzyjnego wykonywania prac, poszukiwań, zaś rolą rodzica jest mobilizowanie dziecka do większego wysiłku w miarę jego możliwości,
- poszanowanie praw dziecka jako równouprawnionego członka rodziny.

Natomiast do postaw niewłaściwych, które rzutują na zachowanie dzieci są:

- unikanie kontaktu z dzieckiem,
- odrzucanie działań podejmowanych przez dziecko i samego dziecka,
- nadmierne ochranianie,
- stawianie nadmiernych wymagań.

Wyżej wymienione postawy rodzicielskie mają wpływ na pozycję dziecka w rodzinie.

Uważa

się, że dziecko odtrącone czuje się niepotrzebne, czasem walczy o swoją pozycję, zwraca na siebie uwagę złym, nieadekwatnym do sytuacji zachowaniem, choć to zachowanie nie jest akceptowane przez rodziców, ale powoduje to, że staje się ono ośrodkiem ich zainteresowania. Odtrącenie dziecka rodzi agresję, nieposłuszeństwo lub lękliwość, co w konsekwencji powoduje trudności w zaspokajaniu potrzeby akceptacji w środowisku poza rodzinnym.

Unikanie kontaktu z dzieckiem staje się przyczyną jego niestałości uczuciowej, nadmiernej nieufności, bojaźliwości lub agresji. Dziecko wykazuje niezdolność do wytrwałości i koncentracji. Często popada w konflikty ze szkołą, domem rodzinnym. Czując się niepotrzebnym podejmuje ucieczki z lekcji i z domu, szuka akceptacji w grupach nieformalnych.

Dziecko nadmiernie ochraniane przez rodziców staje się centrum zainteresowania grupy rówieśniczej, rodzeństwa, nauczycieli. Jego potrzeby dominują nad potrzebami innych, wszyscy są zobligowani do służenia mu. Takie postępowanie rodziców rodzi niechęć innych osób do dziecka a jednocześnie opóźnia osiągnięcie przez niego dojrzałości emocjonalnej i społecznej. Najczęściej doprowadza to do nieodpowiedniego przystosowania dziecka do przedszkola, szkoły, życia. Rodzice nie uznający praw dziecka do samostanowienia w odróżnieniu od praw innych członków rodziny, stawiający nadmierne wymagania, nie liczący się z możliwościami dziecka, mogą doprowadzić do kształtowania się takich cech jak:

- brak zdolności do koncentracji,

- brak odporności na frustracje,
- brak wiary we własne siły.

Tego typu postawy rodzicielskie mogą być i często są źródłem agresywnych zachowań dzieci bez względu na ich wiek.

Literatura:

1. Praca zbiorowa, Instytut Psychologii Zdrowia. Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie. Warszawa 2001.
2. E. Aronson. Człowiek istota społeczna. Warszawa: PWN 1999.
3. A. Frączek, I. Pufal-Struzik. Agresja wśród dzieci i młodzieży. Kielce WP ZNP.
4. I. Judził. Dziecko ofiara przemocy. Warszawa WSiP.
5. A. Piekarska. Przemoc w rodzinie. Warszawa: PTP.